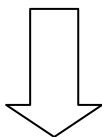

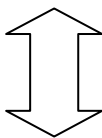
FILOSOFIA COMUNICĂRII

Prof. univ. dr. CONSTANTIN STROE

FILOSOFIA COMUNICĂRII

CUNOAȘTERE

COMUNICARE

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2015

Colecția RELIGIE ȘI FILOSOFIE

Redactor: Gheorghe Iovan

Tehnoredactor: Ameluța Vișan

Coperta: Monica Balaban

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.) și inclusă de Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (C.N.A.T.D.C.U.) în categoria editurilor de prestigiu recunoscut.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

STROE, CONSTANTIN

Filosofia comunicării / Constantin Stroe. - București :

Editura Universitară, 2015

Bibliogr.

ISBN 978-606-28-0230-1

316.77

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062802301

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2015

Editura Universitară

Editor: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE

comenzi@editurauniversitara.ro

O.P. 15, C.P. 35, București

www.editurauniversitara.ro

CUPRINS

I. FILOSOFIA - GEN DE CUNOAȘTERE, FORMĂ A CULTURII, MIJLOC DE COMUNICARE	7
1. Definirea și specificul filosofiei	7
1.1. Filosofie și știință	11
1.2. Filosofie și religie.....	19
1.3. Filosofie și artă	24
2. Apariția filosofiei și devenirea problematicii ei	28
2.1. Condițiile apariției filosofiei	30
2.2. Cauzele filosofiei.....	32
2.3. Începuturile filosofiei și devenirea problematicii și statutului ei.....	41
3. Genuri de filosofie; stiluri de filosofare; forme de comunicare a creației filosofice.....	47
3.1. Genuri de filosofie.....	47
3.2. Stiluri de filosofare.....	51
3.3. Forme de comunicare a creației filosofice	54
4. Domeniile filosofiei	58
Note bibliografice.....	62
II. CUNOAȘTEREA	66
1. Ce este cunoașterea	66
2. Problematika teoriei cunoașterii	69
3. Problema valorii cunoașterii	73
3.1. Conceptul filosofic de adevăr	73
3.2. Caracteristicile adevărului și procesualitatea dobândirii lui	84

3.3. Criteriile adevărului	89
3.4. Tipuri de adevăr	96
3.5. Adevărul – valoare fundamentală în spațiul comunicării.....	98
Note bibliografice.....	109
III. COMUNICAREA.....	112
1. Definirea și specificul comunicării umane	112
2. Comunicare și cunoaștere	116
3. Comunicare și informație.....	120
4. Comunicare și cultură	124
5. Filosofii ale comunicării	130
5.1. Filosofia limbajului – temei al filosofiilor comunicării.....	131
5.2. Structuralismul – metodologie și filosofie a comunicării.....	135
5.3. Filosofia analitică – filosofie centrată pe problematika limbajului și comunicării.....	149
5.4. Perspectiva pragmatistă în filosofia limbajului și comunicării.....	158
5.5. Orientarea fenomenologică în studiul comunicării umane	166
Note bibliografice.....	180
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ	184

I

FILOSOFIA - GEN DE CUNOAȘTERE, FORMĂ A CULTURII, MIJLOC DE COMUNICARE

*Motto: „La început nu trebuie să
înțelegi, dar trebuie să-ți placă”
(Bisanne Soleil)*

1. Definirea și specificul filosofiei

Odată cu apariția omului și a societății lumea și-a adăugat încă o dimensiune (componentă), existând de atunci, două alcătuirii structurale și funcționale opuse, dar interdependente: *lumea obiectivă*, adică, lumea lucrurilor și a relațiilor dintre ele și *lumea subiectivă*, constituită din ansamblul trăirilor afective, volitive și cognitive ale ființei umane. Din întretăierea și confruntarea acestor două lumi se naște o a treia - *cultura* - formată în urma subiectivării elementelor lumii obiective, din obiectivările celei subiective.

Așadar, fiind o formă a culturii, într-o primă aproximare filosofia ne apare ca un gen de creație umană, ca o modalitate a activității spirituale a omului, ce se distinge - vom vedea mai departe - de celelalte genuri, modalități și forme ale acestora: știință, artă, religie.

Prin secolul al VI-lea e.n., deci la aproape un mileniu distanță de epoca de înflorire a filosofiei în Vechea Eladă,

David Armeanul face un bilanț al definițiilor date filosofiei de cei dinaintea sa, precizând că pentru *Pitagora* filosofia este fie „cunoașterea celor ce sunt ca fiind cele ce sunt”, fie „cunoașterea lucrurilor divine și omenești”, tot lui aparținându-i și semnificația devenită clasică: „filosofia este dragostea de înțelepciune” (*philia sophias*); *Platon* spunea că filosofia este „pregătire pentru moarte” sau că filosofia este „asemănarea cu divinitatea pe cât îi stă omului în putință”; *Aristotel* arăta că „filosofia este artă a artelor și știință a științelor”¹⁾.

Dar în pofida numărului mare de definiții (conotații) - poate de ordinul sutelor - ce s-au dat filosofiei ulterior acestui moment, parcă inspirația filosofilor a secat, toate „învârtindu-se” în jurul acelorași semnificații surprinse în cele date de filosofii antici greci amintiți mai sus. Că lucrurile stau așa ne-o dovedesc definițiile propuse de marii gânditori ai umanității - Thoma D' Aquino, Fr. Bacon, J. Locke, D. Hume, B. Spinoza, R. Descartes, Leibniz, Kant, Fichte, Hegel, Marx, Schopenhauer, Aug. Comte, Herbart, H. Spencer, W. Wundt, W. James, L. Wittgenstein, J.P. Sartre, K. Jaspers, M. Heidegger, B. Russell ș.a., dar nu pe acestea doresc să le invoc și evoc, ci vreau să recurg la câteva exemple din spațiul cultural românesc. De pildă, *Titu Maiorescu* - întemeietorul culturii române moderne - arăta că filosofia este „năzuință spre înțelepciune”, iar discipolul său *Petre P. Negulescu* definea filosofia ca fiind „analiza primelor principii și sinteza ultimelor rezultate ale științei, în vederea explicării totale a universului”. Spre aceeași semnificație tinde și definiția dată de un alt mare discipol al lui Titu Maiorescu, *Constantin Rădulescu-Motru* pentru care filosofia studiază „principiile fundamentale ale oricărei științe, clarificând conceptele de bază ale științelor și armonizând punctele lor de vedere divergente, fiind singura și unica disciplină teoretico-rațională care ne oferă o cunoaștere

unitară - cunoștința cea mai completă și cea mai puțin relativă din lume”.²⁾ *Mircea Florian* propune filosofiei două mari accepții ce se împletesc și se dezvoltă împreună: 1) „filosofia este știința fundamentelor, a principiilor și legilor cele mai cuprinzătoare ale lumii”; 2) „filosofia este o concepție asupra vieții omului, pentru a descoperi sau a crea idealuri și valori aducătoare de fericire și înnobilare”.³⁾

Chiar și din aceste câteva exemple rezultă că „din semnificațiile diverse atribuite filosofiei, de-a lungul istoriei sale, poate fi desprinsă o notă constantă, comună acestor semnificații (sau majorității lor), nota considerată drept definitorie pentru conceptul de «filosofie». Și anume: filosofia e definită ca fiind concepție generală despre lume, rod al unui efort spre sinteză totală, doctrină care pretinde să ne dea o imagine de ansamblu a existenței considerată în totalitatea ei”.⁴⁾

Dar, preciza *D. D. Roșca*, „filosofia ne apare nu numai ca o imagine de ansamblu a existenței luată ca totalitate, ci și ca *reacție axiologică a omului concret*, a conștiinței umane integrale (deci și afective) în fața acestei totalități, ca o atitudine concretizată pe plan teoretic în corp de judecăți de valoare, judecăți legate direct sau indirect de marea problemă pe care o ridică condiția omului în lume, a omului creator de civilizație materială, și în primul rând a omului creator de valori spirituale, de valori de cultură”.⁵⁾ Și, rezuma același autor asumându-și riscul repetării, concepția sa despre obiectul filosofiei: „alături de o sumă de cunoștințe, în principiu obiective, încheigate într-un tot unitar, care urmăresc să ne dea o imagine generală despre lume, filosofia este totodată și *luare de atitudine specifică* în fața acestei imagini, e valorificare, este ierarhizare de forme esențiale de existență (una din acestea fiind omul), ierarhizare făcută pentru a determina locul și importanța omului în lume, a omului creator de valori”.⁶⁾

În cadrul unor referiri la sensul și semnificația filosofiei *Constantin Noica* sublinia caracterul integrativ al acesteia, faptul că ea este o specie a metafizicii în sens aristotelian ce se construiește având în centru conceptul de *ființă* și diferitele sale derivate. În această perspectivă el raportează filosofia la conștiința filosofică, care, departe de a fi simplă contemplație, reprezintă *împlinirea devenirii lumii întru ființă*. În aceeași încercare de a descifra specificul și valoarea filosofiei *Petre Țuțea* pornește de la o „întreită formă de manifestare a spiritului uman: filosofică, științifică și artistică”.⁷⁾ Și, explicitează el, dacă *spiritul științific* se mulțumește cu descriția cât mai precisă a condițiilor apariției unui fenomen și cu determinarea consecințelor practice și tehnice, iar *spiritul artistic* prin nelimitare (ca urmare a puterii închipuirii), ne arată vastul câmp metafizic al spiritului, conștient de imensitatea iraționalului, de existența nelimitată în care explorăm neîncetat, *spiritul filosofic* este căutător de esențe, el având drept obiect un inventar ideatic (problematic) chemat să sugereze ideea omului fizic, rațional și afectiv.⁸⁾

Această varietate de sensuri și definiții date filosofiei în decursul timpului conduce la ideea că, fiecare gânditor, indicând obiectul filosofiei în raport cu soluțiile filosofice pe care el le-a elaborat, a surprins doar unele laturi, însușiri, aspecte parțiale ale acesteia. După cum preciza D. D. Roșca „noțiunea de filosofie” a variat în cursul istoriei pe o bună porțiune a conținutului său, în funcție de schimbările suferite de contextul istoric concret pe care ea le-a reflectat, cât și, mai direct, în funcție de dezvoltarea științelor; apoi și în funcție de concepția pe care filosofii și-au făcut-o despre esența și rostul filosofiei.

Definirea logică corectă a obiectului filosofiei se poate face numai punând în evidență genul său proxim și diferența sa specifică. Încercând o astfel de definire a filosofiei putem

spune că, genul său proximal îl reprezintă cultura, iar diferența sa specifică este dată de ansamblul trăsăturilor ce o disting de celelalte forme subsumate culturii - știința, religia, arta.

Numai astfel putem preciza ce se înțelege prin conceptul de filosofie, care sunt particularitățile și locul pe care ea îl ocupă în cadrul creației spirituale și alcătuirii omenești.

Deci, alături de știință, religie, artă, filosofia reprezintă o parte a efortului uman de cunoaștere și înțelegere a lumii și, drept consecință, pentru a-i surprinde *specificul* e necesar să vedem cum își construiește ea propriul tip de cunoaștere, distinct de al celorlalte forme ale creației umane susmenționate. Pentru aceasta e nevoie de o analiză, fie și succintă, a celor mai importante corelații (raporturi) ale filosofiei cu principalele domenii amintite.

1.1. Filosofie și știință. Ca formă a vieții spirituale, filosofia este un anumit mod de cunoaștere a realității. În acest sens, căutările filosofiei se îndreaptă spre elaborarea unor noțiuni, idei, principii pe baza cărora să poată fi cunoscută, explicată și înțeleasă lumea în unitatea și diversitatea ei. Dar afirmația că filosofia este cunoaștere nu este suficientă pentru decelarea specificului ei deoarece și alte forme ale vieții spirituale reprezintă modalități de cunoaștere a realității, așa cum este, îndeobște, știința.

Deosebirea dintre filosofie și știință privește, în ultimă instanță, cel puțin patru puncte de vedere:

1.1.1. Gradul diferit de generalitate

Filosofia se diferențiază de științe prin universalitatea obiectului său; adică, în timp ce științele au un obiect mai restrâns (mineralogia: mineralele; chimia: substanțele chimice; biologia: ființele vii; științele juridice: reglementările din

domeniul dreptului; etica: reglementările din domeniul moralei etc.) filosofia are ca obiect întreaga realitate, lumea în ansamblul ei. Cum spunea Mircea Florian „Pentru aproape toți filosofilor, filosofia se ocupă cu *totalitatea*, cu sinteza universului, spre deosebire de științele speciale care se mărginesc la *crâmpoșele* din lume (materia moartă, viață, sufletul etc., cu subdiviziuni și cu specializări mai pronunțate)”¹⁰⁾.

Spre deosebire de știință, care ne dă cunoștințe fragmentare, referitoare doar la anumite domenii ale realității, filosofia este totalizatoare, obiectul ei de cercetare fiind totalitatea. Nici o știință, din marea diversitate de discipline științifice (fizică, chimie, biologie, istorie, psihologie, economie politică etc.) nu îmbrățișează întreaga realitate, lumea în ansamblul ei. Ceea ce caracterizează filosofia ca modalitate de cunoaștere este tendința ei spre universalitate, adică tendința de a oferi asemenea cunoștințe care nu privesc doar un anumit domeniu al realității, ci realitatea în totalitatea ei, lumea considerată ca un întreg, ca un tot unitar. Oricât de generale ar fi problemele pe care și le pune știința și oricât de ample ar fi generalizările făcute în cadrul ei, acestea rămân parțiale și limitate în substanța lor, căci ele vizează porțiuni, parcele de realitate, nu realitatea ca totalitate. Imaginea pe care știința ne-o dă despre realitate este, de aceea, parțială, alcătuită din fragmente, oglindind doar zone limitate ale existenței, în timp ce filosofia oferă o imagine globală, totalizatoare. Dar imaginea pe care o oferă filosofia asupra lumii se constituie nu prin însumarea datelor științei, ci prin generalizarea lor, adică printr-un efort de elaborare teoretică specială care conduce la formularea unor enunțuri care au drept obiect realitatea sub aspectele ei cele mai generale: absolutul, universalul, necesarul, legicul. Cu alte cuvinte, viziunea totalizatoare specifică filosofiei în tentativa de a explica unitar universul în ansamblul său și de a coordona varietatea valorilor care dirijează viața omului se construiește

nu ca o însumare mecanică a cunoștințelor științifice, ci printr-o sinteză specifică cunoașterii filosofice construită pe datele științei, pe experiența trăită și acțiunea umană.

Spre deosebire de știință al cărei obiect este universul sondabil - observabil și detectabil - care este întotdeauna un univers finit, o secvență a Existenței, filosofia se străduiește să înțeleagă universul infinit în spațiu și etern în timp, adică Existența în ansamblu. „Știința orientează *în* lume, filosofia orientează *asupra* lumii; știința se mărginește cu ceea ce este condiționat și mărginit, filosofia îmbrățișează Necondiționatul și Infinitul” preciza același Mircea Florian.¹¹⁾

În concluzie, știința oferă o imagine parțială asupra lumii, mai bine-zis, un model explicativ asupra unor aspecte particulare ale lumii naturale și sociale, în timp, ce filosofia exprimă o concepție generală despre lume considerată în întregul ei, ca totalitate. Reiterăm faptul că această imagine globală pe care se străduie să o dea filosofia se constituie nu prin însumarea datelor științelor, ci prin interpretarea lor.

1.1.2. Modul diferit de raportare la statutul existențial al omului

Filosofia se distinge de știință nu numai prin gradul ei mai mare de generalitate, ci și printr-un alt sistem de referință, realizând o raportare a problematicii la statutul omului, descifrând consecințele pe care ea le are asupra condiției umane. Alături de o sumă de cunoștințe, în principiu obiective, închegate într-un tot unitar, care urmăresc să ne dea o imagine generală despre lume, *filosofia este totodată valorizare și ierarhizare de forme esențiale de existență*, ierarhizare făcută pentru a determina locul și importanța omului în lume. Aceasta fiindcă omul nu e numai inteligență înregistratoare a realității ce-l înconjoară și din care face parte, ci este și afectivitate care

reacționează emoțional și valoric în fața datelor furnizate de inteligență.¹²⁾ „Știința e cunoaștere. Dar, reflexiunea asupra cunoașterii, adică luarea de cunoștință de sine, integrarea actului cunoașterii în viața spiritului dă altceva: dă filosofie... Nu pot înțelege cum vor unii să fie același lucru (filosofia să fie științifică; să fie chiar știință) două lucruri care de la început spun că nu vor să fie același lucru”¹³⁾

Dacă știința este numai cunoaștere, scopul ei fiind certitudinea în sine, în mod obiectiv, filosofia nu este numai cunoaștere, ci este în plus luare de atitudine în conformitate cu o tablă de valori, fondată de ea însăși asupra realității cunoscute. În această idee, tot Constantin Noica remarcă: „În timp ce în știință e vorba despre lucruri, chiar, atunci când se vorbește despre om, în filosofie e vorba despre om chiar, atunci când se vorbește despre lucruri. Filosofia este o îndeletnicire cu sinele, nu cu lucrul”¹⁴⁾. Filosofia este și rămâne o conștiință de sine a omului. Căci scopul filosofiei nu este numai, și, în primul rând, cunoașterea veridică a lumii în sine, ci este cunoașterea lumii pentru om, a incidenței rostului lumii asupra omului, a locului lui în arhitectura lumii. Filosofia este o cercetare centrată pe om, căutând să și cunoască lumea în întregul ei, dar și să stabilească sensul vieții omului, conștiința menirii lui. Deci filosofia îmbină într-un tot armonios un sistem de cunoștințe despre univers ca totalitate cu o concepție generală despre sensul existenței umane.

De altfel sunt autori care au în vedere o distincție tipologică dintre filosofie ca știință și filosofie ca luminare, o ipostază nefiind reductibilă la cealaltă, filosofia trebuind să le întruchipeze și să le reprezinte pe amândouă, fără a putea garanta totuși o dată pentru totdeauna o relație armonioasă între cele două statute (în sensul că în anumite perioade, la anumiți gânditori filosofia s-a înfățișat ca știință, în alte epoci, la alți gânditori ea s-a manifestat ca luminare). „Filosofia în calitate

de luminare (deci de meditație spre dobândirea înțelepciunii - n.n. C.S.) înseamnă, dimpotrivă (dimpotrivă în raport cu „filosofia ca știință”, ca având deci o funcție exclusiv cognitivă – n.n. C.S.), o îndeletnicire analitică interpretativă și, comprehensivă a filosofării cu sine însăși. Ceea ce deosebește luminarea de știință este tocmai această autoraportare a subiectului. Luminarea este, de aceea, mai mult decât simplă culegere și stocare de informații. Nu este luminat cel ce știe tot, ci cel care obișnuiește să raporteze cele știute la el însuși, la conștiința de sine și la interesele sale practice”.¹⁵⁾

1.1.3. *Metodele diferite folosite*

Filosofia se distinge de știință și prin structura aparte a momentului ei cognitiv, a metodelor pe care ea le folosește (analitică, fenomenologică, transcendentală, dialectică, hermeneutică, mistică etc.)

„Filosofia se deosebește și de științele experimentale și de matematică. Spre deosebire de științele experimentale, ea nu se bazează pe experimente sau pe observație, ci doar pe gândire. Și, spre deosebire de matematică, ea nu folosește metode formale de verificare. Filosofia se face doar punând întrebări, construind raționamente, încercând ipoteze și concepând argumente posibile împotriva lor și întrebându-ne asupra modului cum funcționează de fapt conceptele noastre”.¹⁶⁾

Construirea filosofiei ca sistem teoretic se face potrivit unor reguli metodologice proprii cunoașterii filosofice. Din acest unghi, specificul cunoașterii filosofice constă în caracterul său prin excelență reflexiv exprimat prin *meditația filosofică*. Se poate vorbi de meditație numai acolo unde și atunci când cunoașterea se apleacă spre cel ce cunoaște și spre situația lui, unde ea primește o structură reflexivă și schimbă imaginea despre sine a celui ce cunoaște. De aceea, meditația

filosofică este într-un fel o mișcare de întoarcere asupra-și, reflecție a spiritului ce pune sub semnul întrebării cunoștințele pe care le posedă cu privire la om și lume. A medita înseamnă a reflecta asupra condiției umane, a ne întreba în privința ei, a o pune sub semnul întrebării. Meditația filosofică se deosebește radical de discursul demonstrativ riguros propriu științei. În meditația filosofică primordială nu mai este explicația obținută prin sistemul de categorii și legi proprii științei, ci semnificația ce o au pentru subiectul gânditor (pentru om) obiectele, fenomenele, procesele lumii. În filosofie, mijloacele demonstrative se amestecă cu cele afective (emoționale) iar formele de exprimare, chiar când se mențin riguroase pot îmbrăca haina metaforei, aforismului etc.

1.1.4. Formularea și verificarea diferită a enunțurilor

Filosofia se instituie ca modalitate de explicare globală a lumii, explicare, în urma căreia tinde să o reconstruiască prin combinație de concepte ce dau naștere enunțurilor filosofice. În această perspectivă ea se constituie ca o teorie explicativă cu un anumit specific, ce utilizează termeni conceptuali proprii. „Principala preocupare a filosofiei este de a pune în chestiune și de a încerca să înțeleagă o serie de noțiuni cât se poate de comune pe care le folosim cu toții zi de zi fără a ne gândi prea mult la ele. Istoricul se va întreba ce s-a petrecut la un moment dat, cândva în trecut. Filosoful, însă, se va întreba: „Ce este timpul”? Matematicianul va cerceta relațiile dintre numere, dar filosoful se va întreba: „Ce e numărul?” Fizicianul va dori să afle din ce sunt alcătuiți atomii sau cum se explică gravitația. Filosoful, însă, se va întreba cum putem ști dacă mai există ceva în afara propriilor noastre minți. Psihologul va investiga modul în care copiii învață o limbă. Filosoful, însă, va întreba: „Ce face ca un cuvânt să însemne ceva?” Oricine se poate

întreba dacă e bine sau rău să te strecoari într-o sală de cinematograful fără bilet. Filosoful se va întreba: „Ce face ca o faptă să fie rea sau bună?”

Nu ne-am putea descurca în viață dacă n-am considera concepte ca cele de timp, număr, cunoaștere, limbă, bine și rău ca fiind în general, de la sine înțelese. În filosofie, însă, investigăm tocmai aceste lucruri. Scopul este acela de a împinge puțin mai departe granițele înțelegerii lumii și a propriei noastre ființe”.¹⁷⁾

Într-o asemenea întreprindere, filosofia operează și ea cu adevăruri dar adevărurile ei nu sunt impuse în mod apodictic omului, ca cele ale științei. Din această cauză filosofia nu este un sistem conceptual unanim acceptat, ci se manifestă într-o diversitate de curente și orientări, adesea exprimând luări de poziție funcție de o complexitate de factori (formația filosofului, spațiul de civilizație, contextul mental, conjunctura istorică etc.). Adevărurile filosofiei, având un grad mai mare de generalitate, se obțin mai greu și pe un drum mai complicat decât cele din știință. În știință adevărul este „sec”, arid, în timp ce în filosofie el poartă o puternică coloratură și încărcătură afectivă-atitudinală. Cu alte cuvinte, știința, operând în domeniul finitului, ea poate ajunge la certitudine, în timp ce filosofia, fiind reflecție metodică asupra totalității, interogație asupra marilor probleme ale omului, enunțurile ei au adesea un caracter dilematic, ipotetic. Drept urmare, enunțurile filosofice sunt lipsite de posibilitatea efectuării unui control experimental, ca în cazul celor aparținând științelor (Totuși enunțurilor filosofice nu le este total străină verificarea; ele se verifică însă nu direct, ci indirect, mediat, prin intermediul celor științifice și al practicii sociale). Adevărurile la care ajungem pe calea cunoașterii filosofice (deși se sprijină pe adevăruri științifice nemijlocit verificabile) nu au forța de coerciție proprie adevărurilor științifice, lăsând o zonă pentru

manifestarea adeziunii afectiv-volitivă a umanului. Dacă știința nu implică convingeri, nu indică și nici nu sugerează cum trebuie trăită viața spre a fi demnă, nu spune nimic privitor la atitudinile ce merită a fi luate față de lume și de semenii, filosofia presupune totdeauna în conținuturile sale ideatice imagini globale despre lume ce motivează stări psihologice, aspirații și idealuri umane, conștientizează locul și rostul omului în societate; *bref*, se constituie ca un autentic ghid axiologic cu finalitate morală. De aici concluzia că adevărurile filosofice nu pot fi atinse fără angajare, fără valorizare, că limbajului teoretic abstract, arid al științei, filosofia îi opune un limbaj propriu mult mai viu, în care are prioritate și predomină desigur elementul rațional, dar din care nu lipsește o anumită doză de afectivitate rezultată în urma luării de atitudine. Omul de știință transmite ce a aflat despre realitate, dar nu simte nevoia să comunice și atitudinea lui personală față de realitatea cunoscută. De pildă, frica stărnită oamenilor de căderea corpurilor nu intră în legea gravitației și nici descoperirea vaccinului nu pomenește de bucuria lui Pasteur. Stilul în limbajul științific este minim dacă nu e chiar de gradul zero (cu excepția cazului când omul de știință are și talent literar).

Limbajul științific manifestă o relativă independență față de expresie, are o tendință de artificialitate și convenționalism, stă sub semnul opoziției dintre adevăr și fals, al standardizării și stereotipiei. Construcțiile filosofice neavând numai un conținut cognitiv pur ele exprimă, simultan, o anumită intenționalitate și presupune o reacție axiologică față de acest conținut. Căci dacă știința are capacitatea de a stăpâni singură adevărul, de vreme ce îl poate verifica și experimenta, filosofiei nu-i rămâne decât tema adevărului ca valoare culturală. Ba, după spusa lui Platon, filosofia nu ar fi niciodată în posesia adevărului, ci proprie ei i-ar fi strădania neîncetată de a ajunge la adevăr.

1 De ce filosofia nu este știință ca atare? (Care sunt asemănările și deosebiriile dintre modalitatea de cunoaștere proprie științei și demersul cognitiv specific filosofiei).

2 Mai este de actualitate meditația filosofică sau știința rezolvă toate problemele omului și condiției umane? (Argumente pro și contra).

1.2. Filosofie și religie. După cum arătam mai sus, filosofia nu trebuie apreciată numai din punctul de vedere al conținutului de informație obiectivă, ci și din perspectiva semnificației pe care ea o conferă diverselor aspecte ale realității. Aceasta înseamnă că alături de o sumă de cunoștințe filosofia oferă și o anumită concepție despre lume și viață, o perspectivă despre rostul și sensul existenței umane. Aici ea se întâlnește cu o altă formă a vieții spirituale - religia, care și ea oferă o concepție despre lume, o luare de atitudine față de lume în ansamblul ei. Religia pretinde și ea că răspunde aspirațiilor omului spre infinit și totalitate. Cu alte cuvinte speranțele oamenilor, aspirațiile, idealurile de viață și-au găsit totdeauna expresie în abstracțiile înalte și frumoase ale religiei și filosofiei. Prin ele omul a căutat totdeauna o explicație asupra vieții și lumii. Filosofia și religia au interferat adesea, împrumutându-și reciproc probleme și soluții.

Există, așadar, o apropiere între filosofie și religie, ce își află sursa în problematica comună (cum a fost creat universul, cum a apărut omul, ce este moartea, care este locul și rostul omului în univers ș.a.). „Religiile, cu alte cuvinte (cele ale lui P.P. Negulescu - n.n. C.S.) nu sunt altceva decât un fel de filosofii rudimentare, fiindcă tocmai de problemele, de care se ocupă ele se ocupă și filosofia, cu singura deosebire că explicările filosofice sunt mai puțin simbolice, sunt adică mai puțin afective și imaginative decât cele religioase; sunt

dimpotrivă, mai mult raționale și logice, și pe alocuri chiar experimentale, științifice”.¹⁸⁾ Prin aceasta filosoful român ne propune să observăm că dincolo de punctul de plecare comun filosofiei și religiei - acela de a fi ambele concepții generale despre lume și viață - ele cuprind în sine mari deosebiri privind modul de rezolvare și soluțiile date problemelor comune.

Aceste deosebiri vizează, *în primul rând*, obiectul asupra căruia se apleacă fiecare în sensul că dacă filosofia își are centrul de greutate în lumea de „aici”, în lumea realului, vremelnică, pământească privită ca un întreg, religia își are ca centru de gravitație, axa sa într-o lume invizibilă, lumea „de dincolo”, a „grației divine”. „Esența religiei este credința într-o forță nevăzută și atotputernică, numită Dumnezeu...”¹⁹⁾ scria Mircea Florian. Cu alte cuvinte, preocupărilor religiei pentru supranatural, filosofia îi opune preocupările sale pentru real. Lumea n-a fost făcută pentru om, dar omul o poate face pentru el, dându-i un sens pe care fără intervenția lui nu îl are. Omul s-a format pentru a cunoaște lumea în care s-a ivit și a fost sortit să trăiască și nu o iluzorie „lume de dincolo”. Filosofia are de-a face întotdeauna cu relativitatea realității și niciodată cu Ceva Absolut care ar exista „dincolo” de ea. Demersul filosofiei este orientat *antropocentric*, pe când cel al religiei este orientat *teocentric*, adică spre un principiu supranatural.

În al doilea rând, în timp ce religia se adresează exclusiv sentimentului, refuzând demonstrația rațională, „filosofia nu apelează niciodată la autoritatea nediscutabilă, ci la rațiunea autonomă, la examinarea liberă și convingătoare”.²⁰⁾ Religia se fundamentează pe credință, ceea ce duce la excluderea îndoielii și la sustragerea de la verificarea practică, conform dogmei „*Crede și nu cerceta*” (dogma pe care Țuțea o considera principiul gândirii religioase). „Religiile sunt un fel de filosofii rudimentare - rudimentare prin aparatul rațional foarte redus, foarte puțin dezvoltat, cu care ni se înfățișează. Dacă lăsăm la o